

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА КОРХОНАЛАРНИНГ РЕНТАБЕЛЛИК ДАРАЖАСИНИ ОШИРИШ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР

Олтаев Ш.С. – СамИСИ доценти, и.ф.н.

Аннотация. Ушбу мақолада рақамли иқтисодиёт шароитида корхоналарнинг рентабеллик даражасини ошириш тўғрисида мулоҳазалар юритилган.

Калит сўзлар: рақамли иқтисодиёт, корхона, рентабеллик даражаси, робототехника, дизайн, компьютер.

Янги рақамли Иқтисодиёт қуйидагиларни ўз ичига олади: илғор ишлаб чиқариш, робототехника ва заводларни автоматлаштириш, мобил ва ҳамма жойда интернетга уланишдан олинган янги маълумотлар манбалари, рақамли ҳисоблаш, катта маълумотлар таҳлили ва сунъий интеллект. Дизайн, илғор ишлаб чиқариш, робототехника, алоқа ва тақсимланган компьютер тармоқларини рақамлаштириш инновацион жараёнларни, вазифалар мазмунини ва ишни кўчириш имкониятларини ўнлаб йиллар давомида ўзгартирди. Бирок, рақамли иқтисодиётнинг урта хусусияти нисбатан янги, улар қуйидагилар:

биринчидан, ақлли телефонлардан тортиб завод сенсорларигача бўлган янги маълумотлар манбалари тармоққа катта ҳажмдаги маълумотларни юборади, бу ерда улар янги тушунчалар, маҳсулотлар ва хизматларни яратиш учун таҳлил қилиниши мумкин;

иккинчидан, технология ва маҳсулот платформаларига асосланган янги бизнес моделлари - платформа инновацияси, платформага эгалик қилиш саноатнинг ташкил этилишини ва бир қатор етакчи компанияларда рақобат шартларини сезиларли даражада ўзгартиради;

учинчидан, АКТ аппарат ва дастурий таъминотининг ишлаши сунъий интеллект ва машинани ўрганиш дастурлари кўпаядиган даражага етди. Ушбу янги хусусиятлар ўзаро боғлиқлик ва модуллиқнинг юқори даражаси билан ажралиб турадиган ўсиб бораётган платформа экотизимига киритилган жуда илғор ва деярли ҳамма жойда мавжуд АКТга таянишдир. Иш ўринлари ва халқаро рақобатга таъсири ўзгаришларнинг суръати ва ташкилот ва жамиятларнинг уни бошқариш қобилятига боғлиқ бўлади.

Технологик ўзгаришлар ва глобаллашув бир мунча вақт давомида кўплаб тармоқларни ташкил этиш ва жойлаштиришда парчаланишга олиб келди. Унинг хусусиятларини, географиясини ва ижтимоий таъсирини тушуниш учун рақамли иқтисодиётни ҳисоблаш керак. Рақамли иқтисодиётдаги кўпгина транзакциялар ва ўзаро таъсирлар электрон бўлиши ва осон аниқланмасдан ёки

тавсифланмасдан чегараларни кесиб ўтиши сабабли, расмий статистиканинг инвестициялар, савдо ва фойда каби асосий иқтисодий кўрсаткичларни ўлчаш қобилияти янада тўсқинлик қилиши мумкин. Бошқа томондан, катта иқтисодий маълумотлар агентликларига ушбу муаммоларнинг баъзиларини енгишга ёрдам бериши мумкин.

Рақамли иқтисодиётни бир неча ўн йиллар давомида амалга оширилаётган ўзгаришлар, жумладан, 1980-йилларнинг ўрталарида оммавий бозор шахсий компьютерларининг пайдо бўлиши, 1990-йилларда рақамли дизайн воситаларининг етуклиги ва компьютерлаштирилган ишлаб чиқариш контекстида жойлаштириш фойдали ва оқилона бўлган.

Интернет ушбу тенденцияларнинг кўпчилигини қўллаб-қувватлади, фаоллаштирди ва тезлаштирди ва у рақамли иқтисодиётнинг асосини ҳам ташкил қилади. Бошқача қилиб айтганда, рақамли АКТга асосланган “3-саноат инқилоби” 4-чиси учун замин яратди. Кенгайтирилган ва виртуал реаллик (VR) технологиялари учун асосий истеъмолчи иловалари асосан видео ўйинларда, виртуал ҳисоблашлардан эса истеъмолчилар асосан маълумотларни сақлаш ва масофавий маълумотларни қайта ишлаш учун фойдаланаётган бир пайтда, корпоратив иловаларни чуқурроқ кўриб чиқиш фойдалидир. Рақамли иқтисодиётнинг механик тизимлари, коммуникациялари, инфратузилма ва қурилган атроф-муҳит бўйлаб кенг тарқалган технологиялари, асосан АКТ маконидан келиб чиқади ва шу тариқа нафақат ижтимоий балки сиёсий ҳаётда ҳам муҳим роль ўйнайди.

Ижтимоий ва техник омиллар, масалан, маълумотлар хавфсизлиги хавфлари ёки норозилик турли рақамли бўлинишлар бўйича рақамли иқтисодиётни ривожланишини секинлаштириши ёки ҳатто издан чиқариши мумкин. Янги технологияларнинг яқуний шакли ва қўлланилишини билиб бўлмайди ва эҳтимол тасаввур қилиб бўлмайди. Ниҳоят, технологиялар нотекис ва олдиндан айтиб бўлмайдиган суръатларда ривожланади ва тарқатиш бўлакланган ва рақобатбардош стандартлар остида зарар кўриши мумкин.

Шунга қарамай, Брйнжолфссон таъкидлаганидек, ҳар қандай инқилобий технологиянинг таъсири кўпинча қисқа муддатда ортиқча баҳоланади ва узоқ муддатда кам баҳоланади.

Хулоса қилиб айтганда ҳозиргача амалга оширилган таҳлил рақамли иқтисодиётнинг асосий хусусиятлари ҳамда платформаларнинг умумийлиги, очиқ инновациялар ва унинг тузилиши ва давом этаётган ривожланишидаги модуллиққа қаратилган. Рақамли иқтисодиётни шакллантириш жараёнида бўлган илғор иқтисодиётларга қаратилган. Рақамли инновациялар марказидаги фирмалар учун рақамли иқтисодиётда қандай рақобат қилиш кераклиги савол бўлади. Ҳукумат ва ишчилар учун саволлар имкониятлардан қандай

фойдаланиш ва миллий хавфсизлик, иш ўринлари ва умуман жамиятга салбий таъсир кўрсатиш билан курашишдир. Камроқ сўраладиган савол рақамли воситалардан фойдаланишда аллақачон орқада қолган ривожланаётган мамлакатлар ва кичикроқ фирмаларга қандай таъсир кўрсатиши мумкин. Рақамли иқтисодиётдаги ишлаб чиқариш ва инновацияларга, инновациялар ва ишлаб чиқариш ўртасидаги боғлиқликка қаратилган.

Фойдаланган адабиётлар рўйхати

1. Associated Press. 2017. “GM to hire 1,100 workers in California to bolster self-driving car program; gets \$8 million tax break.” Reported in Los Angeles Times, April 17. Web access: <http://www.latimes.com/business/la-fi-hy-gm-jobs-20170414-story.html>
2. Astor, M. 2017. “Your Roomba May Be Mapping Your Home, Collecting Data That Could Be Shared.” New York Times, Technology, July 25. Web access: <https://www.nytimes.com/2017/07/25/technology/roomba-irobot-data-privacy.html>
3. Economic Times. 2017. “Layoffs scare is real, not exaggerated, finds ET’s Jobs Disruption survey.” Economic Times, June 1. Web access: <http://economictimes.mdiatimes.com/jobs/layoffsscure-is-real-not-exaggerated-fmds-ets-jobs-disruption-survey/articleshow/58927915.cms>
4. Friedman, G. (2014). Workers without employers: shadow corporations and the rise of the gig economy. Review of Keynesian Economics, (2), 171-188.